

Geschiedenis van het stamboek en de vereniging van het Mergellandschaap

Het Mergellandschaap is door de SZH uitgekozen als ras van het jaar 2010. Het ras heeft een rijke geschiedenis met de nodige fluctuaties in aantallen fokkers die ervoor zorgen dat het ras zich steeds weer aan de veranderende omstandigheden aanpast. In het eerste artikel over dit ras wordt de rol van het vereniging Oos Mergelland Sjaop (OMS) uit de doeken gedaan en de nieuwe functie van het ras bij natuurbeheer beschreven.

In 1974 kwamen de vijf resterende fokkers van wat later Mergellandschaap zou gaan heten bijeen om na te denken over het statuut van een vereniging. Zoals gebruikelijk in fokkerskringen leidde dat tot veel discussie, waar ze echter zeer goed uitkwamen.

Het eerste punt van discussie betrof de keuze van de naam van het ras. Gek genoeg was die er niet! Volgens onze zegsman Sjang Brouwers, de laatste schaapherder in Zuid-Limburg, bestonden er het eerste kwart van de vorige eeuw maar twee rassen in zuidelijk Limburg. Dat waren het 'kotsjaop' en het 'weisjaop', vrij vertaald: het kuddeschaap dat dagelijks onder leiding van een herder met een hond binnen de gemeente rondtrok en een ras dat uitsluitend binnen afrasteringen werd gehouden.

De benaming 'kotsjaop', in het Zuid-Limburgs dialect een bekend begrip, roept in Nederlandse en Vlaamse monden ongewilde associaties op. De fokkers van het eerste uur vonden het dus nodig dat er een nieuwe naam kwam. Na wat gepruttel van een taalpurist in hun midden werd gekozen voor 'Mergellandschaap', hoewel 'mer-

gel', een sterk kalkhoudend sediment is dat slechts heel lokaal in deze contreien aan de oppervlakte voorkomt.

Minstens zo belangrijk was het gegeven dat, weer volgens onze zegsman, het ras dat hij kende niet beperkt was tot de geografische grenzen van Zuid-Limburg, maar daarbuiten ook was te vinden. Bovendien was de term 'mergelland' erg hip in die tijd. Het is dus Mergellandschaap geworden.

Fokdoel

Het tweede punt van het statuut betrof het fokdoel, dat werd omschreven als: een in het gebruik gemakkelijk te houden ras zonder veel kapsones (drie leden behoorden tot de categorie hobbyboeren, de twee andere waren min of meer professionals) of een productieras dat zou kunnen profiteren van een aanbod van te begrazen gronden die niet in het bezit waren van particulieren. Dat hield onder meer in dat ze onder leiding van een herder met honden verplaatst moesten worden. Het laatste is gerealiseerd en aan het eerste wordt constant geschaafd.

En wie van die vijf leden zou toen kunnen

Peer de Win met kudde in het natuurreservaat Bemelerberg

hebben bevroeden met het statuutartikel 'wij streven naar minstens één kudde onder leiding van een herder', dat er dertig jaar na dato al vier kuddes Mergellandschapen zouden rondtrekken!

Een vierde statuutpunt heeft het niet gehaald in het voorontwerp: dat betrof het eten van brandnetels door onze schapen. Het is maar goed dat dit punt niet is opgenomen, want het zou zeker vele generaties schapen hebben gekost voordat deze eigenschap zich zou hebben gevestigd binnen onze populatie fokdieren. Toch is vele jaren later gebleken dat de aan schrale graslanden gewende kuddeschapen na de eerste nachtvorst geen enkel blad aan de brandnetelstengels laten zitten (vernietigt vorst de brandhaardblaasjes?). In elk geval verliest de brandnetel terrein in door Mergellandschapen beweide natuurgebieden. En daar ging het om!

Ras van het jaar Ras van het jaar Ras van het jaar

Het prille begin

Het prille begin speelde zich af in een gehucht in het centrum van het mergelland, waar toentertijd de laatste nog in leven zijnde ex-herder van Mergellandschapen woonde. Sjang Brouwers was gepensioneerd en een geboren verteller, die samen met zijn broer Gielis in hun jeugd jaren tussen 1910 en 1922 de schapen van hun vader hebben gehoed. Toevallig woonden er in die omgeving enkele overactieve hobbyboeren die hun hoogstamfruitweitjes achter hun gerestaureerde hoeven door schapen wilden laten onderhouden. Zij vormden een vriendenclubje, Sjang wist nog wel wat bastaarden te vinden en de fok kon beginnen. Om inteeltproblemen te minimaliseren werd een rammenpool georganiseerd en rammen van buiten aangekocht. De selectie betrof vooral de ooien.

Inmiddels werden er steeds meer oude foto's aangetroffen bij onder andere de verzamelingen van heemkundeverenigingen. Van Sjang wisten we in welke dorpen de laatste herders hun schapen hadden gehoed. Hun namen leverden weer andere gegevens op die van pas kwamen bij de fokkerij.

Met het vaststellen van de statuten, een gedetailleerde rasbeschrijving en het begin van een stamboek, waarbij elk dier van een identiteit, afstamming en een kwaliteitsaanduiding werd voorzien, waren de belangrijkste fundamenten voor een serieuze fokkerij gelegd.

Expansie

In die tijd bestond er bij natuurterreinbeherende instanties zoals Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en Limburgs

Een van de eerste als raszuiver aangemerkte rammen. Typische kenmerken zijn de vlekken op de kop en de lange wol

Winnende foto van de door OMS uitgeschreven wedstrijd

Mak Blokweer

Kudde Mergellandschapen bij Slenaken

M. Vermaas

Landschap een groeiende belangstelling voor 'natuurbegrazing', omdat was gebleken dat een zogenoemd nul-beheer (niets doen) kon leiden tot aanzienlijke verliezen in de natuurwaarde van hun terreinen. Maar dat moest, voor Zuid-Limburg althans, nog wel worden bewezen. In 1977 werd het eerste natuurterreintje, een voormalig kalkgrasland bij Bemelen, ter begrazing door de stichting Limburgs Landschap aangeboden aan de vereniging. Dat werd, na onderzoek, al na enkele jaren een succes en er volgden in een steeds sneller tempo meer natuurterreinen. Ook de andere natuurbeherende instanties, zoals Natuurmonumenten, nam het voorbeeld over en ruilde de kudde voor de Brunssumerhei, een kudde Drentse heideschapen, in voor een kudde Mergellanders. Zelfs Staatsbosbeheer, tot dan uitsluitend in hout en vegetatie geïnteresseerd, schafte voorzichtig enkele schapen aan. Velen herinneren zich nog de historische uitspraak van de opperboswachter in het Gerendal, ir. B.B. Glerum: 'Staatsbosbeheer is toch geen schapenboer!'. Die instelling is wel wat veranderd.

De nabloei van de flower power-beweging zorgde voor een uitbreiding van het aantal

leden van de inmiddels groeiende vereniging Oos Mergelland Sjaop (OMS). De handgeschoren wol werd op zowel antieke als zeer moderne spinnewielen verwerkt tot strengen wol, die vervolgens met natuurlijke verfstoffen (zoals notenblad) werden geverfd en tot truien gebreid. Sjang, die in de oorlogsjaren had gesponnen, gaf daarin bijles; de techniek van het wol verven werd uit boekjes overgenomen. Er werden weer op weefgetouwen

stoffen geproduceerd die tot onverslijtbare jakken, rokken en jassen werden omgevormd. Ook de wol vervilten kwam op, verdween weer en is, anno 2009, weer teruggekomen. Ook werd de gehele huid met wol gelooid en verwerkt tot mouwloze vesten. De thuisslacht is nooit helemaal weggeweest.

Wat de vleesverwerking op een wat grotere schaal betreft: in 1989 is gepoogd een belangrijke horecaonderneming te interes-

Mergellanders op zoek naar brandnetels

M. Vermaas

seren voor het vlees van Mergellandlammeren. De kwaliteit is geweldig. De leden van OMS konden helaas geen regelmatige aanvoer van deze lokale specialiteit garanderen, waardoor het project niet van de grond kwam. Wel heeft een van onze leden, die met de grootste kudde, via een omweg van deze situatie kunnen profiteren.

Stabilisatie

Niet alles ging voor de wind: toen het aantal leden van OMS tot ongeveer tachtig personen was opgelopen, het aantal geregistreerde en gekeurde dieren tot duizend stuks en er binnen Zuid-Limburg vier kuddes bestonden, waarvan drie onder leiding van een herder en het beweide oppervlak minstens 100 ha bedroeg, kwamen er tegenvallers, onder andere in de vorm van nare ziekten zoals scrapie, zere bekjes, rotkreupel en blauwtong. Zij zorgden ervoor dat de gezellige en jaarlijks terugkomende centrale rammenkeuring of scheerfestijnen vanwege besmettingsgevaar niet door konden gaan.

Op dit moment, november 2009, zijn er zo'n honderd leden en ongeveer drieduizend geregistreerde dieren. De vereniging Oos Mergelland Sjaop heeft uiteraard een bestuur, maar ook een keuringscommissie en een stamboek. Er is een jaarlijkse rammenkeuring in de maand september, een verenigingsdag voor de leden van OMS in de maand november waarop stevast een lamsgerecht op tafel komt.

Twee tot drie keer per jaar verschijnt er een mededelingenblad, uitgegeven in zwart-wit met informatie inzake het ledenbestand, de fokkerij, behandeling van ziekten, gezelligheidsnieuws en dergelijke. Kortom, de vereniging zit nu stevig in het zadel.

Onze leermeester van het eerste uur

Sjang Brouwers (1901-1987), een boerensmens met een opmerkelijk geheugen, woonde in het gehucht Honthem bij Margraten. Tijdens zijn jeugdijaren zorgde hij samen met zijn iets jongere broer Gielis voor de kleine kudde schapen van vijftig tot honderd stuks die deel uitmaakten van een familiebedrijf, een kleine boerderij met een gemengde bedrijfsvoering. Elke dag vertrok de kudde vanuit de schaapsstal, een apart gebouwtje bij de hoeve, naar de weidegronden. De belangrijkste daarvan, in volgorde gemeten in dagen daar doorgebracht, waren akkers na de oogst in particulier bezit, wegbermen, overhoeken, (hakhout)bossen en krijthelling graslanden die destijds in eigendom waren van de gemeente.

G. Bongaers

De laatste herder van Mergellandschapen in Zuid-Limburg

De kuddes

Momenteel zijn er vier kuddes, die alle vier op een andere wijze functioneren. De eerste (en oudste kudde) functioneert in het gebied rond Bemelen en is eigendom van de stichting Limburgs Landschap. De begrazing gebeurt binnen rasters. Er bestaan 'natuurgraslanden' en 'parkeergraslanden'. Het eerste type vraagt een zorgvuldig beheer, waarbij de duur van begrazing geregeld wordt door deskundigen van de stichting Parkeergraslanden kunnen te allen tijde beweide worden. De kudde wordt gestuurd door vrijwilligers zonder honden.

De tweede kudde heeft zijn thuisbasis in Maastricht, is eigendom van Natuurmonumenten en opereert vanuit een monumentale hoeve op de St. Pietersberg. Er liggen hier diverse natuurterreinen die

deels door een wandelend publiek bezocht mogen worden. Aan de stadsrand liggen graslanden in en rond vestingwerken die eveneens als natuurgebied in aanmerking komen. Bij de kudde is een professionele herder met honden aangesteld. Voor de stadsbewoners is het een belevenis als de kudde wordt verplaatst!

Staatsbosbeheer heeft bemoeienis met twee kuddes Mergellanders, waarvan de een gehuisvest is in het Gerendal bij Valkenburg en de tweede in het gebied tussen Gulp, Geul en de rijksgrens met België. De eerste is beperkt van omvang (zestig stuks, afhankelijk van het seizoen) en begraast binnen rasters. De tweede kudde is het eigendom van een particulier uit Eperheide, die deels de terreinen van Staatsbosbeheer begraast. ●